

T E R M É S Z E T.

Szerkeszti 's kiadja

KUNOSS.

47ik szám.

Őszelő 11ikén.

1838.

ÉRZÉKI CSALÓDÁSOK.

Nincs ember, kit érzékei néha meg ne csaljanak, 's ki a' hiányosan működő életszerek által ébresztett képzeletek, fogalmak, eszmék által meg ne játszassék ugy, hogy igaznak tartsa azt mi nem igaz, 's valóságnak mi pusztá káprázat. — A' csalódások e' szerint kétfélék: szorosan é r z é k i e k, mellyek t. i. a' látás, hallás, szaglás, izlés és tapintás műszereinek hibás fölfogása által eszközöltetnek a' lélekben, és lelki e k, mellyek a' külső — épen elszámált érzéki műszerek hozzájárulása nélkül, az elme és képzelet benső munkálatának fonákságából erednek. Az első rendű csalódások következménye áltatás és káprázat (illusio és hallucinatio); az utóbbiaké, eszelősség és bódultság.

Az életben az első rendű, szorosan érzéki, csalódások legnagyobb szerepet játszanak; 's számtalan balvéleménynek, tévelygésnek, babonáskodásnak levén szülő okai, a' sötétebb századokban nem csak boszorkányságok, hanem ördöngösségek hiedelmére is vezették a' gyarló emberiséget. Minthogy ez abban valamennyire még mai nap is sýnlődik: hasznosnak, sőt szükségesnek véljük az érzéki csalódásoknak, H a g e n hasonló czímű munkája szerint, részletes fejtegetése 's fölvilágosítása által egy részről érdekes jeleket, más részről tanulságos jegyzeteket nyujtani olvasóinknak.

I. S z e m - c s a l ó d á s. Legtöbb csalódás lep meg bennünket a' szem, a' látás érzéke által, minek egyebiránt vagy külső tárgyak szolgálnak okul, minők p. o. sötétség, nagy világosság, messzeség, alaki hasonlatosság 'stb. vagy benső egyéni (individualis) testi vagy lelki változások, mint p. o. szembetegség, nyavalya, ijedség, félelem, remény 'stb. 's e' szerint a' szem-csalódások külső okai á l t a t á s t, a' belsők pedig k á p r á z a t o t szülnek.

A' külsőség okozta szemcsalódások közül igen gyakori a' színváltozás, mit például, sötét helyről hirtelen nagy világosságba nézés szül, és viszont; olly tárgyoknak mozgása, mellyekről különben meg vagyunk győződve, hogy ingatlanok; közel tárgyoknak távol, 's viszont távoliaknak közel látása; ugyanazon egy tárgynak kettős alakban, vagy fölfordított helyzetben szemlélése. Leggyakoribb csalódás azonban, midőn dolgokat személyeket egészen másnak nézünk, mint a' mik. Igy p. o. holdvilágnál gyakran az előtünk átnyuló árnyékokat gödörnek vagy ároknak, tuskót embernek 'stb. nézünk, mi már annyi haszontalan lélekjeleneti mesére szolgáltatott okot. Illyes látványhoz természetesen mindig járul valamelly belső ok is, mint p. o. félelem, rettegés, élénk képzelődés 'stb. mit következő példák is bizonyítanak: Egy utazó kénytelenítették meghálni Skótország valamelly rideg esárdájában. Az utas kitörve találá hálószobája falát éppen az ablak mellett, minek midőn okát tudakozá, értésére lőn, hogy ott nem rég egy tózsér magát meggyilkolá, 's a' nép balvéleménye szerint holt tetemét az ajtón kivinni szabad nem levén, az ablaknak szük volta miatt, falát is ki kellett valamennyire vágni, hogy nyiladékan a' test kiférjen. Egyszersmind félelmesen adá tudtára a' csárdásné, hogy ama szerenesétlennek lelke a' szobába visszajár. Utasunk e' balga beszéddel mit sem törődve nyugodni ment, óvatosságból mindazáltal fegyvereit ágya mellé rakta. Egyszerre föltettent álmából, 's kezében pisztolyt tartva fölülve látá magát ágyában, az ablaknál pedig halotti lepelbe bur-

kolt alakot vélt szemlélni, 's ezt olly valószínűleg, hogy arcvonalmit, sőt ruhája redőzeteit is látni gondolá. Hosszas önküzdés után elhatározá magát: az alakhoz közelíteni. Kezével feje nyult; tenyerével megsimítá a' falat, de semmi testet nem érezvén, ágyára visszatántorgott. Ujra erőt vön felelmén; vizsgálni kezdé az alakot, 's ekkor látá, hogy azt, a' nyiladékon belövelt holdsugarak képezék, mit ő, álmábani élénk képzelődése 's fölrettenésekor felelme miatt, egy temetési ruhába öltöztetett halottnak tarta. — A' második példa egy tengeri jelenet. A' hajós kapitány szakácsa, kinek egyik lába rövidebb volt, 's e' miatt sántikálva járt, — utközben meghalálózván, teteme a' tengerbe dobaték. Néhány nap mulva egyik éjszakán segédje a' kapitányt álmából ismételve fölkelte, hogy a' szakács a' hajó előtt járkál, 's hogy az egész legénység a' fődőzetre gyült, őt szemlélni. Másodszeri ébresztésre fölkel a' kapitány zugolódva, de csaknem hinnie kellett, hogy valóban szakácsát szemléli a' hajó előtt sántikálni, szintolly sapkával fejen, minőt az viselni szokott. A' legénységet félelem fogá el, senki nem akart engedelmesskedni parancsának, hogy a' kormányt ama' tárgy felé irányozza. Végre ő maga volt kénytelen azt cselekedni, 's mi volt a' rém? Egy törést szenvedett hajónak darabja, mely a' tengerszínén uszkált.

(Folytatása következik.)

A' L E Á N Y S O M.

(Vég e.)

Szedhetni a' leánysom-bogyókat, ha jó érettek, és sötét piros, kékbe játszó színök van. Nálunk september — octoberben érnek meg egészen. Dér és fagy által még tökéletesbnek lesznek, 's ezokbul a' szedéssel nem kell sietni, sőt a' későbbi szedés mellett még azon haszon is van, hogy a' levelek' lehulltával, a' szedés könnyebb lesz.

Ha czukorral akarjuk elkészíteni, a' megtisztított bogyószemek felhasíttatnak 's magvaik kivettetőek; legalább tanácsos ezt tenni, mert a' magva kemény 's evés közben alkalmatlan. Két font gyümölcsre harmadfél font czukor kivántatik, 's ezt összesen mindaddig kell főzni, míg az egész egyszínűvé lesz. Habja leszedetik. Midőn az edény a' tűztől elvétetik, az egészet hűlni kell hagyni, 's aztán alkalmas üvegekre tölteni. — Vagy pedig a' gyümölcsöt csak röviden engedjük felforrni 's azonnal levéllel együtt üvegbe öntjük. Néhány nap mulva, midőn forrni készül, e' levét leöltjük, tiszta czukorral vegyítjük, 's így forrni hagyjuk, azután a' bogyókra visszatöltjük.

A' leánysom' gyümölcseit aszalni is szokás. E' célra tanácsos, gyöngén megszáritni őket, aztán egy pléhre rakni, czukorral behinteni 's így száraz helyen egészen megszalni.

Az illy becsinált gyümölcsök nem csak frisitók a' betegeknek nézve, hanem a' gazdaságban különben is nagyhasznuk. A' citromsavany helyett mindenütt élhetni vele, mellyet minden ételnél teljesen kipótol. E' savany felől alább szölandunk, itt csak arra akarjuk még az olvasót figyelmeztetni, hogy néhány darab leánysombogyóval nem csak kellemes savanyú izz adhatunk az ételnek, hanem szép színt is. Az eczetet is megfősthetni vele. Magától érthetik, hogy nem szűkség mindenütt egyenesen a' bogyókat használni, minthogy nedve éppen azon hatású, sőt némelly esetben amazoknál előbb való. Az ügyes gazdaasszony úgy is tud magán segíteni, csak nyomára jőjön valamely dolognak.

A' leánysom puncseszenzre is használható, 's ekkor következőleg kell vele bántani: A' jól megért bogyók egy edénybe tétetnek, összezúztatnak 's így néhány napig csön-

desen hagyatnak, míg a' nedv nem tiszta. Most az egészet len-szöveten át kell facsarni, de nem nagyon erősen. E' nedv ismét esendesen hagyatik, miközben azon részek, melyek azt még zavarák, egészen leüllednek. Ha egészen tiszta, gondosan — hogy fel ne zavartassék — letöltetik. — Puncs-készítéskor e' nedvet használjuk a' szokott citromok helyett; a' mennyiség egészen az izléstül függ. Egyébiránt meg kell jegyezni, hogy, mivel a' leánysom' nedve vörös, a' puncsoknak szép piros színe lesz, 's általában többre becsültetik, mint a' citrompuncs, sőt egészségesebbnek is tartják; gazdasági tekintetben pedig olcsóbb.

A' kedvelt puncsszesz következőleg készítettik: egy rész leánysomsavanyra két rész czukrot veszünk 's körülbelül 3—5 rész arakot vagy francia égettort. Erre aztán 6 icze forró vizet öntünk 's a' puncs kész. — E' szesz jól bedugott üvegekben kell tartani.

Minthogy nagyon tanácsos, a' bogycokat nem erősen nyomni, nehogy magvai szétzúzsassanak, mi az ízt megrontaná, magától értetik, hogy az egészben még hasznos anyagok vannak. Ha ezekre vizet töltünk 's állani hagyjuk, míg a' hasznos részek kiszivódtak, 's ekkor az egészet kisajtoltjuk, igen jó házi ecetnek való folyadékot kapunk. — Északi tartományokban, hol a' honi termékeket jobban használják, mint nálunk, égettort is csinálnak belőle.

E' cikkelyt azon jóakaró emlékeztetéssel zárjuk be, bár a' leánysomot ezentul jobban használnák, mint eddig. CSONKA.

BUDAPEST KÖRNYÉKE.

Kétféle tekintetben vizsgálhatjuk e' kettős város környékét; nézhetjük úgy millyenné az Isten teremté, tekinthetjük úgy is millyenné a' városi ipar alakítá. Tekintsük előbb úgy, mint alkotva van, aztán mit alakítottak rajta, 's mit lehetne és kellene szorgalmilag alakítani.

A' környékhez tartozik természetesen a' két várost elválasztó Duna; egyéb környékét teszik általánosan szólva a' budai hegyek, 's a' pesti sivatag homokság. A' környékét önkénylegesen vehetjük nagyobb kiterjedésűnek vagy kisebbnek, mint tettszik; ide számíthatunk a' központtul minden irányzatban több mértföldnyire terjedő körtért, vagy pedig csupán a' kettős város határára szorítkozhatunk. Én ez utósó mellett maradvá csupán érinteni fogom a' fővárossal határos helységeket. — Csudálatos, hogy a' főváros közepében levő 's vele határos helységek lakosai majd mindnyájan idegen nyelvűek. A' Duna jobb partján elkezdve Hidegkútnál ez német helység, Budaköz, vagy Budakeszi német, Budaörs német, Promontorium német, Soroksár német, Vecsés német, Keresztur tót, Kerepes szinte tót, mind a' mellett hogy neveik valóságos magyarok; csak Palota és Dunakeszi magyar. Azt fejtegetni: mi lehet oka, hogy e' magyar nevű — Promontort kivévén — helységek lakosai idegen nyelvűek, igen messze vinne tárgyamtul, 's talán akadályra is találnék megfajtésében. A' helységek mások tulajdona levén, a' földhasználó lakossági hatóság nem rendelkezhetik semmivel, tehát azt, mint a' budapesti környék szépítésére vagy ellenkezőjére befolyással nem lehetőt, mellőznöm kell.

Ki a' fővárosban lakik, vagy itt megfordult, tudja hogy Budapestet nyugatról 's nyugot és éjszak között hegyek környezik; ezt kiki láthatja a' városbul; de még ez nem elég, hanem ki kell a' hegyekre mennie — hogy Buda környékét ismerhesse. Nevezetesebb a' hegyek közül a' Gellérthegy, a' Svábhegy, mely délnyugotrol éjszakknak nyulik, a' Sashegy, a' Jánoshegy, a' kis Svábhegy, Ferenczhalom, 'stb. A' hegyeket völgyek

váltogatják, olyanok, melyekbe a szemlélődő lenézve édes gyönyörre olvad. Legnagyobb szerüen mutatkozik a testvér város a Jánoshegyről vizsgálva, mivel ez legmagosabb, de a' hová kevesebben kapaszkodnak föl. Másik nevezetes pont, honnét a' város dícsően tünik ki, a' Svábhegy déli csucsán az úgy nevezett szép Kilátás; harmadik a' Szép juhász névű fogadó melletti hegyoldal; 's így következnek más kisebb kilátással bíró hegyek és halmok; mint a' Zugliget fölötti, az Isten szemé mögötti, a' Ferenz halom roli, 'stb.

A' budai rész általában véve köves agyagu hegységből áll, ellenben a' pesti részt silány homok térség teszi, 's csak Palota felé van egy kis helyen termékeny jó föld; azonban a' kőbányai halomhat szinte agyagos, mellynek gyomrát tömérdek mennyiségű kőtömeg tölti be; innét kerül ki azon sok kőnek nagy része mellyből a' pesti házak építetnek; ellenben a' budai hegyekben csak alig használható részint gömböleges vörös, részint réteges sima kő talátatik.

A' szorgalomnak jelen nyomait tekintve, az a' hegyek oldalain plántált szőlőkben áll; a' csinosodás és kényelem pedig néhány borházat vagy ebédlőt és egynéhány fasort mutathat csak.

Az emberek nagyobb részének végcélja a' has levén, jobban csak ennek kielégítésére építének néhány vendégházat a' budai hegyek között és fölött, de ezek csak egy zagyva népség piczinded műve, nem pedig egy messzebbre tekintő nagy város népeé; tehát a' vidék szépségével a' természetnek illy pompás munkájával, millyen a' budai hegység, nincsen arányosságban. — A' hasisten templomai e' következők; a' szép kilátás ebédlő, a' város majori, a' fúczánnáli, az Isten szeménél, a' Lászlowszky major, a' Ferenz halom, a' Szépjuhásznénál, a' tölgyes Máriánál, a' Lipoltmezőn; ide főkép a' Máriaremetéhez induló zarándokok szállnak be, kik a' Mária kápolnához messzelik az utat, rendszerint már el éri őket a' buzgóság, 's kényelmesebbnek tartják itt ájtatoskodni. A' pesti részen a' városligeten kívül semmi sincs, hol a' hasistennek igen kényelmesen és mulatságosan lehetne áldozni.

De tekintsük meg mit kellene tenni, és miként.

(Folytatása következik.)

E L E G Y.

A' z öld babbüvely szaporítása végett a' regensburgi kertészujtság azt ajánlja, hogy miután tavasszal a' babszár nem csak elvirágozott, hanem fözeléknek használható hüvelyt is nevelt, — tövön lemetéltessék. Kevés nap mulva minden szár 4—5 sarjat hajt, melyek gyorsan növekednek 's a' szokottnál sokkal több hüvelyt, 's ha érésig hagyatnak, majd 3—4szerez mennyiségű babot szolgáltatnak. — Az illykép gyarapítandó babot azonban nem kell sűrűn ültetni; különben egymás közelsége miatt sinlődni fogna. — A' lemetélt gyenge babszár marhaeledélül használtathatik.

-Féreg-pusztító szer. A' veteményes kertek minden férgéi ellen legbiztosabb szernek talátatott mindedig a' törpetin-olajjal elegyített víz, melly még a' földből is kihajtja a' gilisztákat, 's mellyel bármilly növényt minden káros következés nélkül meglocsolhatni.

Megjelenik kedden 's pénteken. Előfizethetni minden cs. kir. postahivatalnál 's a' szerkesztő-hivatalnál Pesten, (Leopold-utca Rottenbiller-ház 2-dik emeletében) egész évre, postán 12, Pest-Budán 10; félévre 6, és 5 pengő forintjával.